

Az ókor irodalma

A tartalomból

Az ókor jelentősége

Világkép és vallás

Homérosz eposzai

Az Iliász és az Odüsszeia
cselekménye, emberideálja

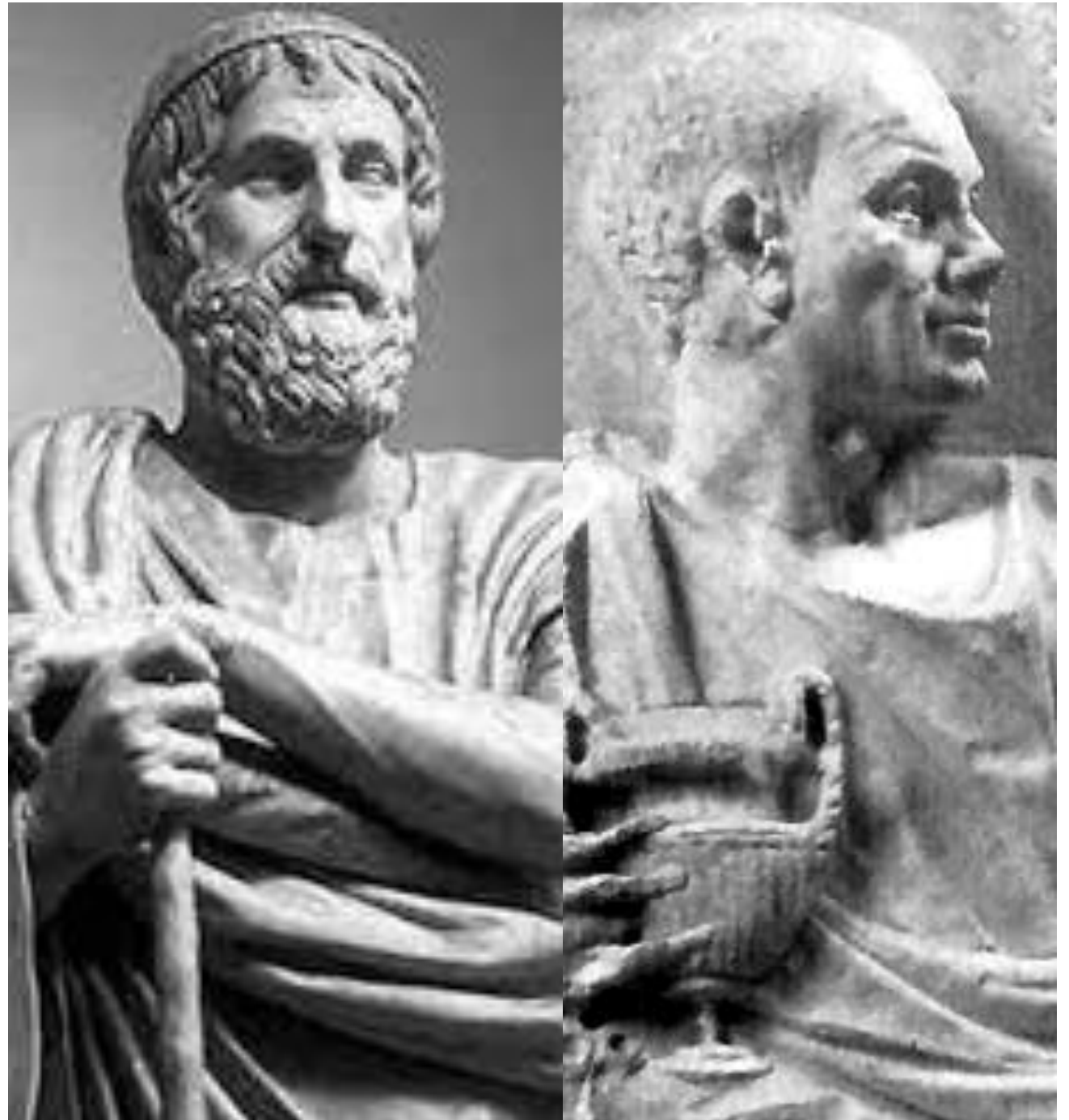
A görög líra (Szapphó, Anakreón,
Szimónidész, Pindarosz)

A görög dráma (Aiszkülosz, Szophoklész,
Euripidész és Arisztophanész)

Szophoklész: Antigoné

A római irodalom

Catullus, Vergilius és Horatius

Az ókor jelentősége

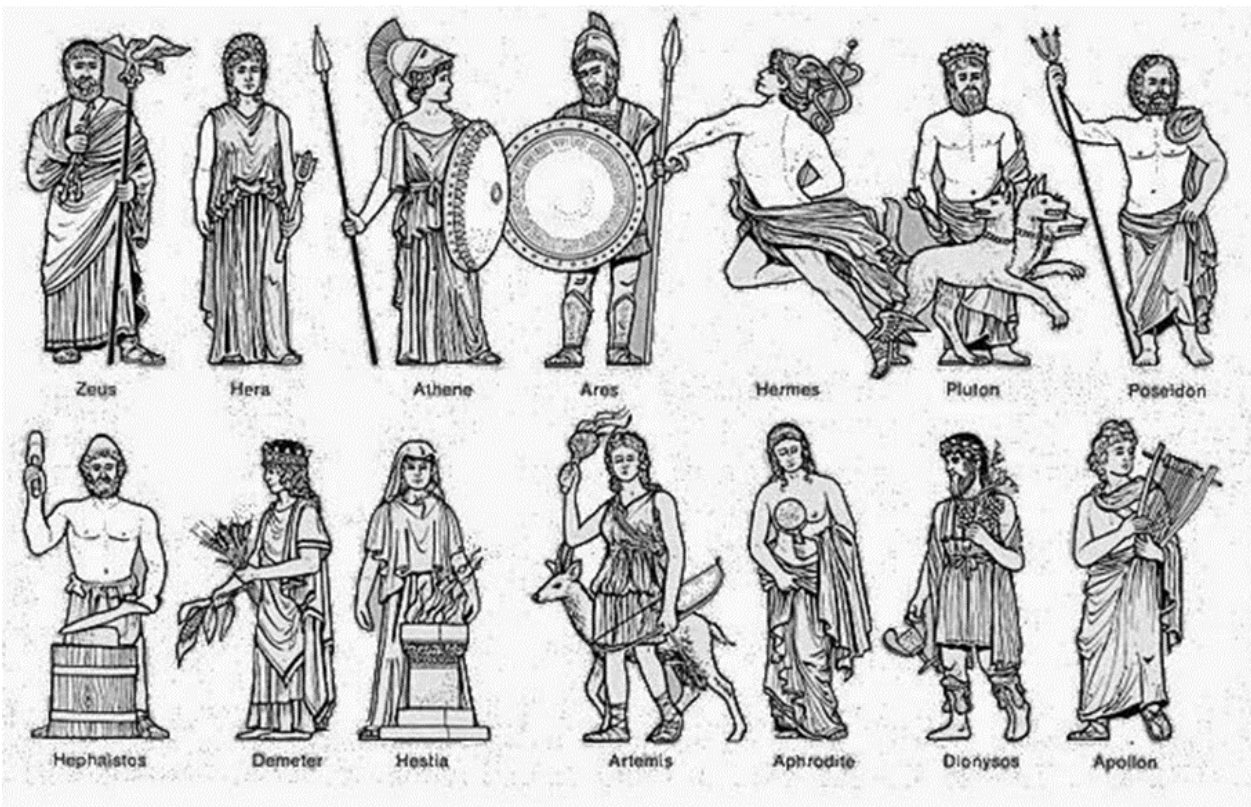
- Az ókorban rakják le az európai kultúra és civilizáció alapjait. Melyek ezek?
 - **Görög kultúra**
 - **Római jog**
 - **Kereszténység**

Ezt veszik át és folytatják a koraközépkorban kialakuló feudális államok, s adják hozzá kisebb-nagyobb mértékben a maguk örökségét

Az európai kultúra bölcsője az ókori Görögország

Világkép és vallás

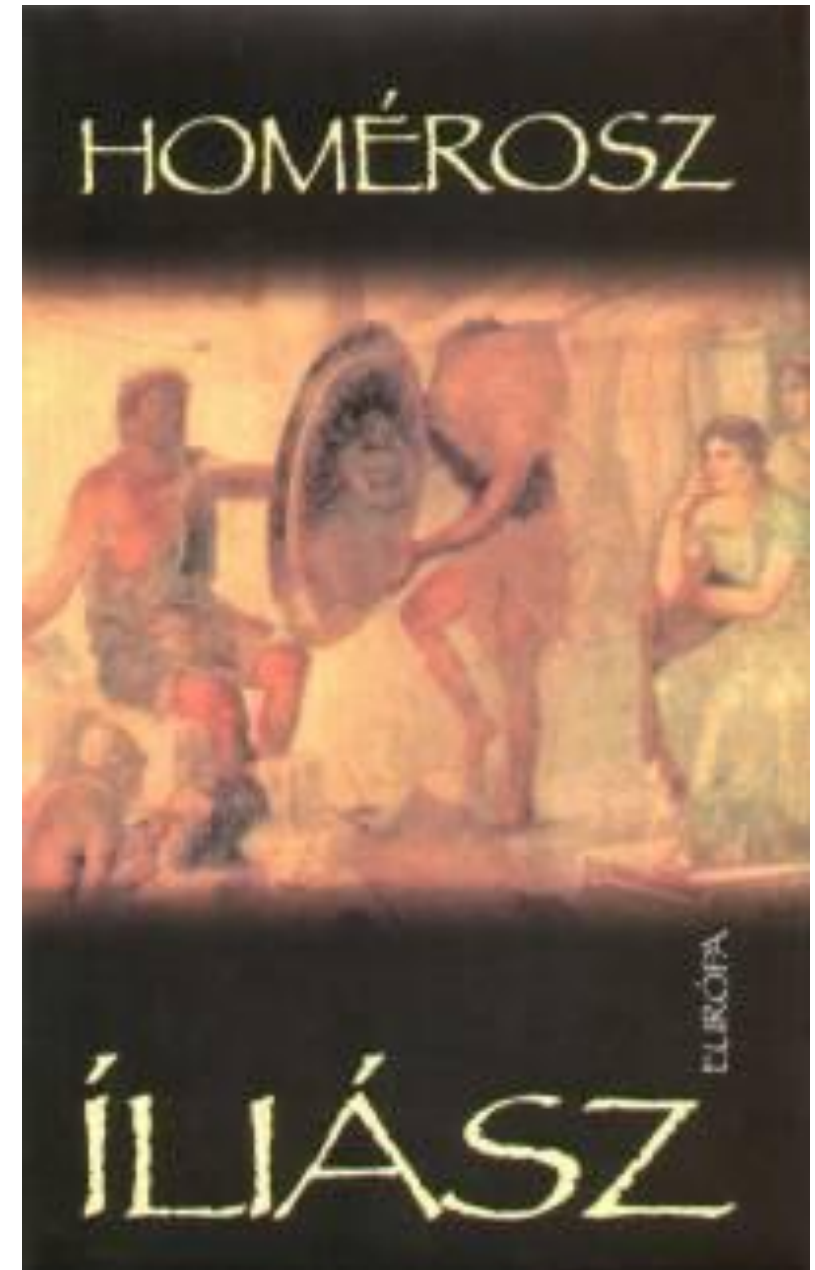
- **A görögök sokistenhívők voltak.** Legfőbb isteneik az Olümposzon éltek. Vezetőjük Zeusz volt
- **Az istenekről** szájhagyomány útján terjedő történetek, **mítoszok szóltak**, amelyeket az írók is felhasználtak. Így maradtak fön
- A **mítosz** csodás elbeszélés a világ keletkezéséről, pusztulásáról, istenekről, félistenekről, hősökről. Még együtt van jelen benne a tudomány, a vallás és a művészet
- Egy nép mítoszainak összességét **mitológiának** nevezzük

Homérosz eposzai

- A görögöknek is volt ősköltészetük és népköltészetük. Erről azonban keveset tudunk.
- Az első ránk maradt alkotások (az **Iliász** és az **Odüsszeia**) Kr. e. 800 körül keletkeztek. Hősi énekek felhasználásával alkotta meg őket Homérosz
- Ki volt Homérosz, mindkét művet ő írta? – ez „a homéroszi kérdés”. Ma sem tudjuk egyértelműen megválaszolni
- Az Iliász és az Odüsszeia a trójai mondakörhöz kapcsolódik, amelyre Kr.e. 1200 körül került sor. Heinrich Schliemann ásatásai bizonyították
- A trójai mondakör szerint a háború oka az volt, hogy Párisz trójai királyfi (aki Aphroditének ítélte „A legszebbnek” járó aranyalmát, s ezzel elnyerte a legszebb földi nő szerelmét) elrabolta Helénét, a spártai király feleségét. Visszaszerzéséért összefogtak a görög városállamok. Tíz éven át ostromolták Tróját, végül csellel (faló) sikerül elfoglalniuk. Felgyújtották, a férfiakat megölték, a nőket magukkal vitték

Az Iliász témája, cselekménye

- Az Iliász 24 éneke 52 napot mutat be a háború utolsó évéből. A legnagyobb görög hős, Akhilleusz haragját és annak következményeit állítja a középpontba
- Akhilleusz Agamemnonra, a fővezérré haragszik meg, mert elvette tőle kedves rabnőjét, Briszéiszt
- Sértetten visszavonul a harctól. S Agamemnon bocsánatkérését követően is csak azt engedélyezi, hogy barátja, Patroklosz az ő fegyverzetében harcba vezesse a mürmidónokat
- Amikor azonban Patrokloszt megöli Hektor, a legnagyobb trójai hős, ő is harcba száll. Megöli Hektort, s még holttestét is meg akarja gyalázní. Az istenek azonban közbelépnek. Ki kell adnia apjának, Priamosznak. Ezzel zárul az eposz

Az Iliász műfaja

- Az Iliász műfaja eposz. Az eposz a nagyepika műnemébe tartozik. Verses formájú, többnyire hexameterben íródott. **Főhőse a kor emberideálja**, aki egész közösségének utat mutat. Kellékeit az Iliász örökítette tovább:
 - **Témamegjelölés** (propozíció): „Istennő, haragot zengj”
 - **Segélykérés** (invokáció): A múzsától, mert a költészet isteni adomány
 - **A dolgok közepébe vágva** (in medias res)
 - **Seregszemle** (enumeráció): A szembenálló felek bemutatása
 - **Isteni beavatkozás** (deus ex machina)
 - **Díszítő jelző** (epitheton orneans): pl. „gyorslábú Akhilleusz”
 - **Eposzi hasonlatok**
 - **Versformája hexameter** (hat daktilus és spondeus, a vége: - uu - -)

Embereszménye

- Az Iliász embereszményét a „gyorslábú Akhilleusz” testesíti meg. Ő a legjobb katona, isteni anyjának, Thétisznak köszönhetően csak a sarkán sebezhető
- Ugyanakkor az alkotás bírálja is Akhilleuszt, hiszen sértődöttségében a közösséget sodorja veszélybe, majd isteni törvényt sért: halálában is büntetni akarja Hektort (ld. Antigoné)
- A befejezésben kiadja az apának Hektór holttestét, és együtt sír az agg Priamossal. Ő 10 éve nem látott idős apjára gondol. A közös emberi sors összekapcsolja az ellenfeleket

A Odüsszeia cselekménye

- Az Odüsszeia cselekménye 40 napot ölel föl a Trója pusztulását követő 10. évből. Három történetet kapcsol össze: Télemakhosz útját, Odüsszeusz hazatérését és bosszúját, továbbá kalandjait
 - 1-4. ének: Ithakában vagyunk, 40 kérő ostromolja Odüsszeusz feleségét. Télemakhosz ezért útra kel, hogy hírt kapjon apjáról (Pülosz, Spárta)
 - 5-8. ének: Odüsszeusz tutajt ácsol Ogügié szigetén, és hazaindul. A vihar azonban a phaiákok szigetére sodorja
 - 9-12. ének: Találkozik Nauszikaával, majd elmeséli kalandjait
 - 13-24. Odüsszeusz hazatér. Ugyanakkor ér partot, amikor fia. Álruhát ölt, s kikémleli, mi történik palotájában. Megható felismerések, találkozások követik egymást. Pénelopé íjversenyt hirdet. Ezt követően megölik a kérőket és segítőiket, végül Pallasz Athéné segít megbékélni a kérők rokonaival

Odüsszeusz kalandjai

1. A kikónok szigetén, Iszmarosz feldúlása
2. A lótuszevők
3. Küklopszok, Polüphemosz megvakítása
4. Aiolosznál, a szelek királyánál
5. Laisztrügónok (emberevő óriások)
6. Kirké szigetén, egy évet vannak itt
7. Az Alvilágban Hádésznél
8. Szirének
9. Szkhüllä és Kharüdisz
10. Hélios szigetén, egyedül éli túl

Az Odüsszeia embereszménye

- Odüsszeusz is kiváló harcos. Íját pl. egyetlen kérő sem tudja kifeszíteni. De ő már inkább az eszét használja. Leleményes és előrelátó, ezért vakítja meg a küklopszot, hiszen ha megölnék, nem jutnának ki barlangjából. Tud uralkodni magán, és sarkallja a tudásvágy is; hallja a szirének énekét, de nem pusztul bele. Emellett nemcsak magáért, hanem társaiért is felelősséget vállal, az ő bűnük, hogy mindnyájan odavesznek
- Odüsszeusz erényei már inkább a kereskedelemből, kézművességből élő poliszpolgár erényei. Nagyot fordulhatott a világ az Iliász megírása óta. Ezért képzelhető el, hogy ez már nem Homérosz, hanem egy másik nagy művész alkotása

A görög líra

- A Krisztus előtti 7-6. században van a görög líra virágkora . A gyors társadalmi változások miatt bizonytalanná lesz a személyiség helyzete. Ez magyarázhatja térhódítását
 - Számos nagy költő él ekkor, akiktől **sok töredék, de kevés teljes alkotás maradt ránk**
 - A legnagyobbak: Túrtaiosz, Mimnermosz, Alkaios, Szapphó, Anakreón, Arkhilokhosz, Szimónidész, Pindarosz
- Ők teremtik meg az európai líra számos műfaját:
 - Az Istenhez szóló emelkedett hangnemű **himnusz**
 - A rövid, csattanóval, tömör bölcsességgel végződő **epigrammát**
 - A rövid, egyszerű szerkezetű, sok ismétlést tartalmazó **dalt**
 - A szárnyaló hangulatú, eszményt vagy kiváló embert dicsőítő **ódát**
 - Az **elégiát**, amelynek ekkor még nem a hangneme, hanem formája számít: disztichonban íródott

Szapphó

Szapphó Lesbosz szigetén élt. Fiatal hölgyeket tanított költészetre. Főként ők ihlették verseit, amelyekben a szerelmi szenvedély uralkodik

Aphroditéhoz című himnuszában azért könyörög a szerelem istennőjéhez, hogy szeressék viszont

Úgy tűnik nékem... kezdetű töredékében heves szívdobogás, szótlanság, hőségérzet, az érzékek eltompulása, verejtékezés, reszketés, a bőr színének megváltozása jelzi a szerelem hatalmát

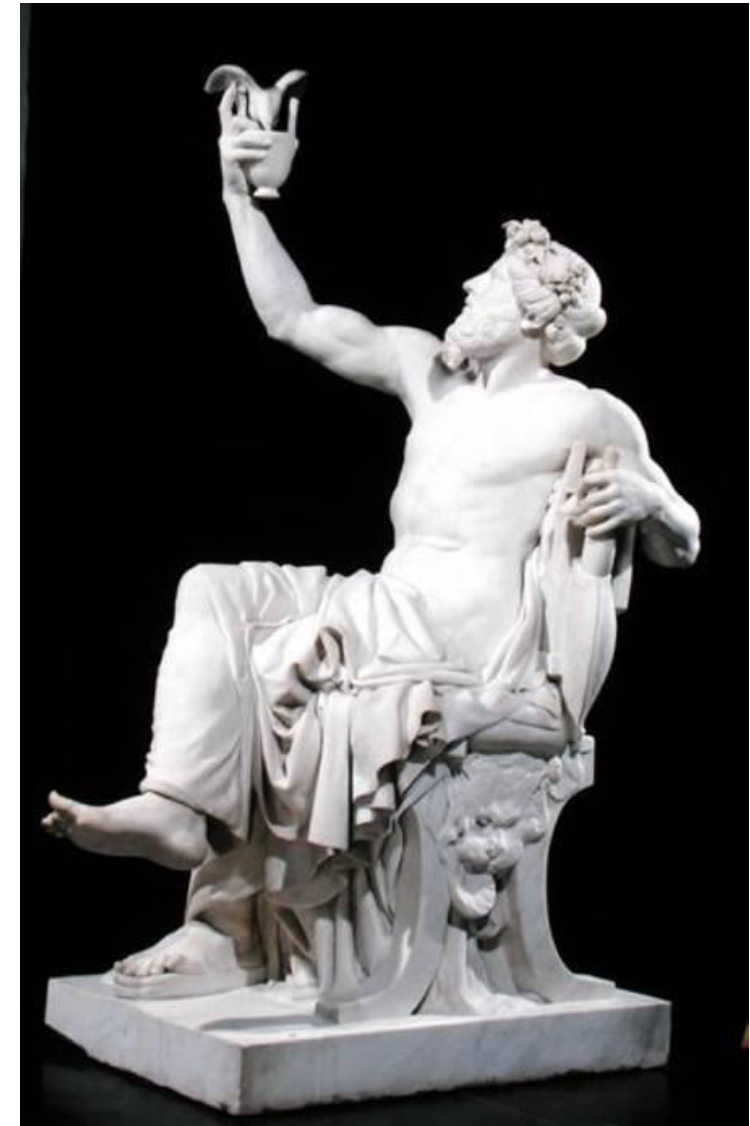
Gyönyörű daltöredékéhez kommentár se kell:

*„Édesanyám! Nem perdül a rokka, olyan
szakadós ma a szál,-
vágy nehezül rám:
mert a sudár, szép Aphrodité letepert!
Szerető, szerető
kell ma nekem már!”*

Anakreón

- Anakreón a szerelem, a bor, az élet derűs élvezetének költője volt; főként dalokat írt negyedfeles jambusokban. De kevés ilyen verse maradt ránk (annál több követőitől, Csokonai például 21 anakreóni dalt írt)
- Megmaradt szövegei leginkább az idő múlását panaszolják, mint az **Engem a Szerelem...** című dala vagy a **Töredék a halálról**
- **Gyűlölöm...** kezdetű epigrammája két értékrendet szembesítve a szerelem és a művészet fontosságát hirdeti:

*„Gyűlölöm, azt aki telt kupa mellett, bort iszogatván, háborút emleget és lélekölő viadalt.
S kedvelem azt, aki bölcs és Aphrodité meg a Múzsák szép adományairól zengve szeretni tanít.”*

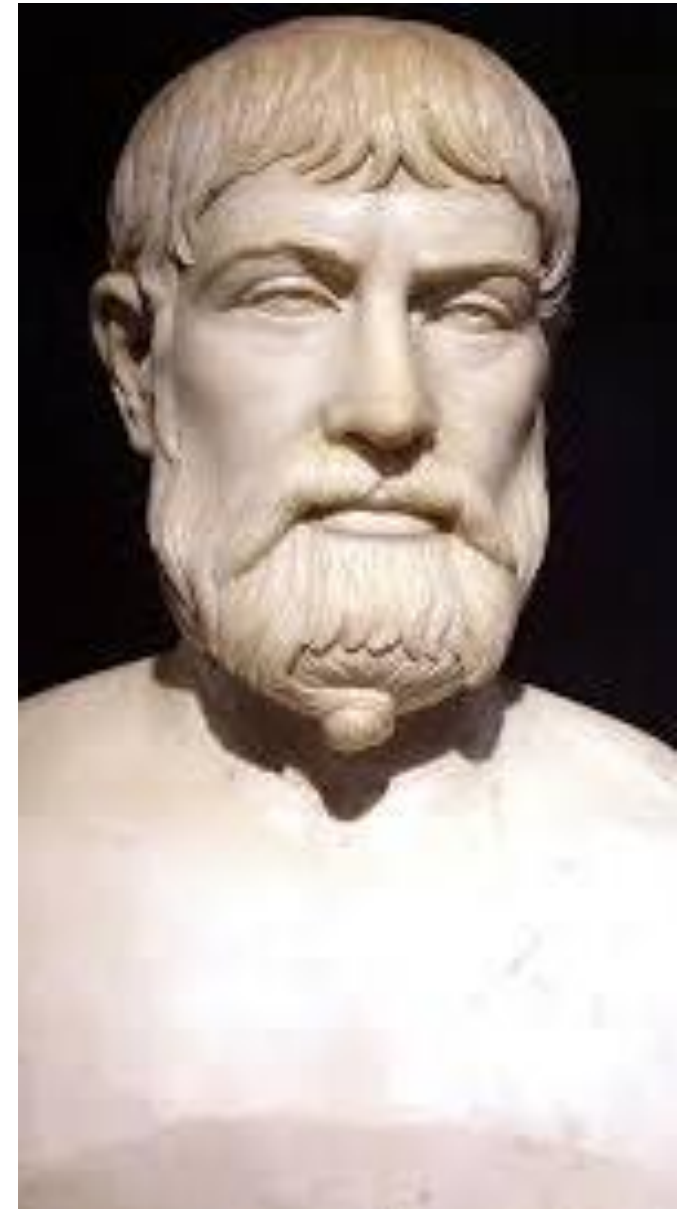

Szimónidész és Pindarosz

- Szimonidész volt a perzsa háborúk idején a nemzet költője. Biztatott, magasztalt emléket állított. Leghíresebb műve **A thermopülai hősök sírfelirata:**

*Itt fekszünk, Vándor, vidd hírül a spártaiaknak:
Megcselekedtük, amit megkövetelt a haza.*

- Pindarosz ódaköltő volt, őt tekintjük a dicsőítő (pindaroszi) óda megteremtőjének. Mitológiai elemekkel átszőtt költeményeit ünnepekre írta sportolókról, politikusokról

A görög dráma

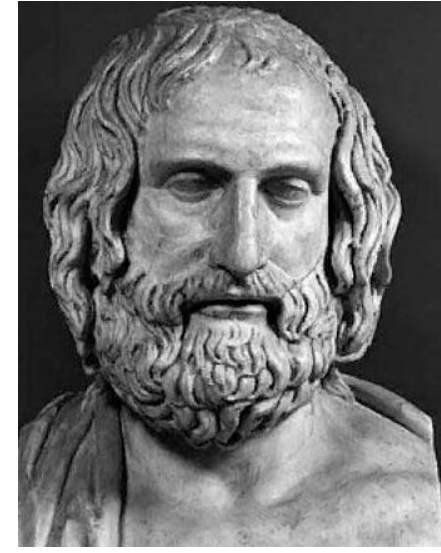
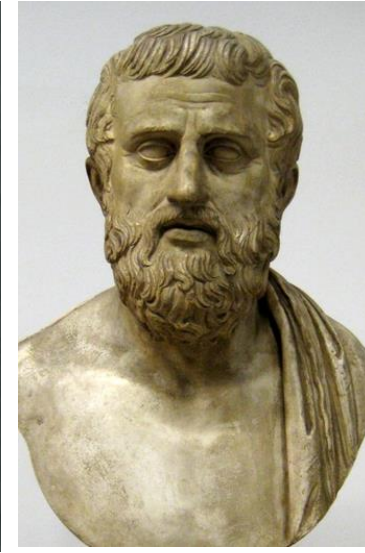
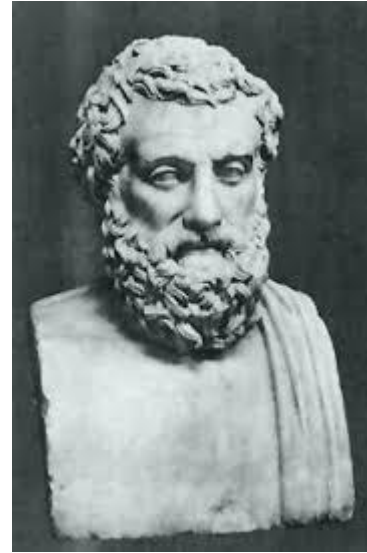

- A Kr.e. 5. században, Periklész korában volt a dráma virágkora. A tragédia a Dionüszosz isten tiszteletére énekelt kardalból, a komédia különböző népszokásokból jött létre
- Évente kétszer, tavasszal és ősszel a Dionüszosz-ünnepeken drámai versenyeket rendeztek, amelyen öt vígjátékíró és három tragédiaköltő vetélkedett
- A színtársulatokban csak férfiak kaptak helyet. Álarcban játszottak az akár több tízezer főt is befogadó szabadtéri színházban
- A nézők ilyenkor egész nap a színházban voltak. Hangosan kinyilvánították érzelmeiket: sírtak, nevettek, tapsoltak, beszélgettek

Nagy drámaírók

- A leghíresebb tragédiaköltők a tragikus triász tagjai voltak: Aiszkülosz, Szophoklész és Euripidész (fent), a komédia legjelentősebb képviselője: Arisztophanész és Menandrosz; utóbbtól nem maradt fenn teljes mű
- A tragikus triász tagjait egy nemzedék választotta el egymástól. Euripidész a szalamiszi győzelem idején született (Kr. e. 480), amikor a középkorú Aiszkülosz a csatában harcolt, az ifjú Szophoklész pedig a győzelmi karban énekelt

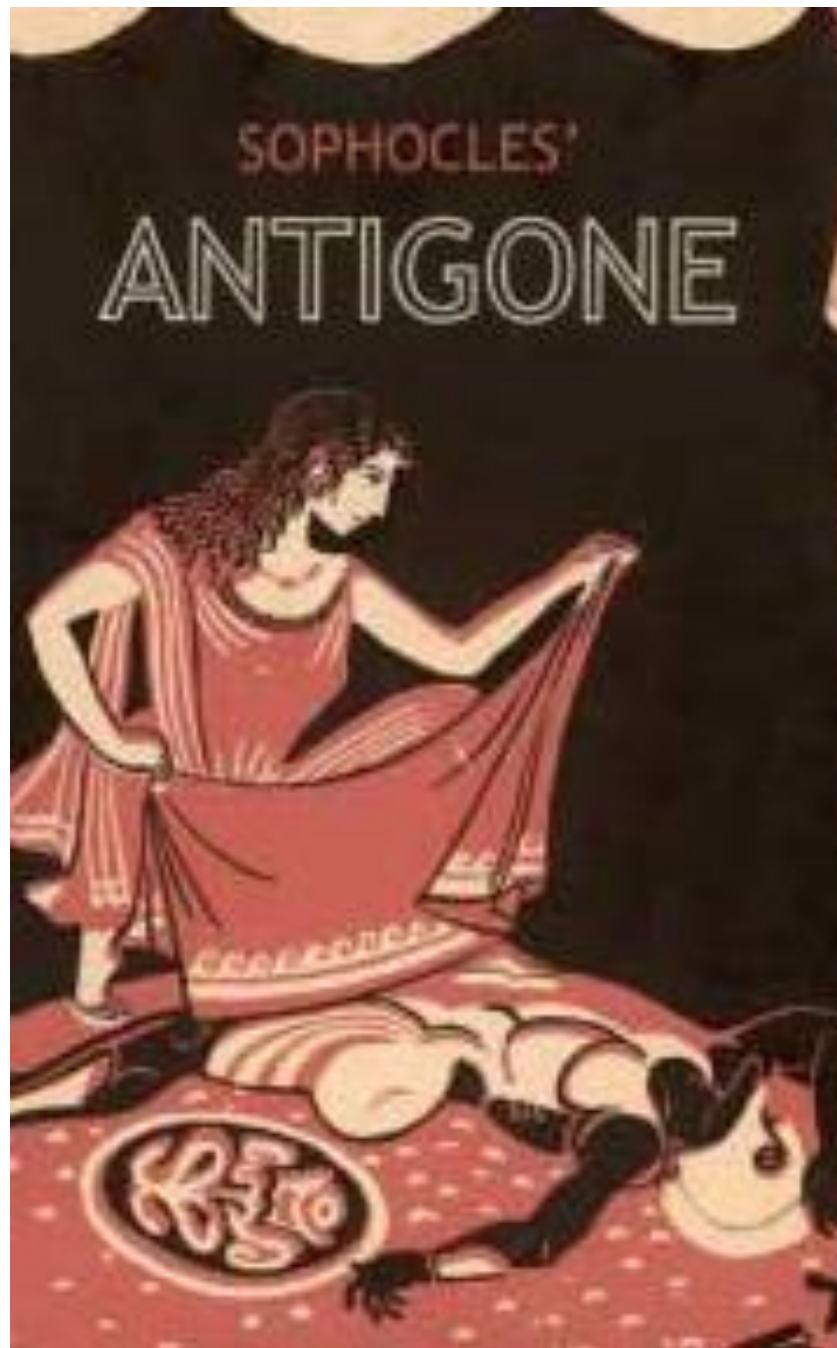
Aiszkhülosz, Euripidész és Arisztophanész

- **Aiszkhülosz** teremtette a meg a kardalból a tragédiát. Hét műve maradt ránk, köztük az egyetlen nem mitológiai tárgyú görög dráma, a Perzsák, valamint A leláncolt Prométheusz és az Agamemnon meggyilkolását és gyermekeinek bosszúját ábrázoló trilógia, az Oresztia
- **Euripidész**től maradt fenn a legtöbb tragédia. Leghíresebb műveinek főszereplői nők: Élektra, Médeia, Phaedra. Tragikus sorsukat nagy lélektani hitellel ábrázolja. Aiszkhülosszal szemben ő reménytelennek látja az ember küzdelmét, látszik: nem a fénykorban, hanem a válság idején alkotott
- **Arisztophanész** 44 komédiát írt, ebből 11 maradt ránk. A leghíresebbek: Madarak, A béke, A békák, Lüsizisztraté. Műveiben nagy szerepet tölt be a vaskos tréfa és a személyeskedés. Kifogyhatatlan az ötletekből. Beszédes, hogy Arany János minden művét magyarra fordította

Szophoklész tragédiái

- Megújította a színjátszást: ő léptetett fel először három színészt, ő vezette be a díszletezést. Mintegy 120 tragédiát írt. Hét maradt ránk: Aiasz, Trakhiszi nők, Elektra, Philoktétész, Antigoné, Oidipusz király, Oidipusz Kolónoszbán
- Az utóbbi három trilógiát alkot, amely a thébai mondakörhöz kapcsolódik. Veleje: Laiosz thébai király azt a jóslatot kapja, hogy fia meg fogja ölni őt, és a saját anyját veszi feleségül. Hogy ezt megakadályozza, kiveteti a hegyre a csecsemő Oidipuszt. Ám megmentik, és Oidipusz a korinthoszi király gyermekeként nő fel. Amikor megismeri a jóslatot, elmenekül otthonról. Csakhogy az éppen emiatt válik valóra. Oidipusz már Théba királya, amikor megismeri az igazságot. Ekkor kiszúrja szemét, felesége és egyúttal anyja, Iokaszté pedig felakasztja magát.

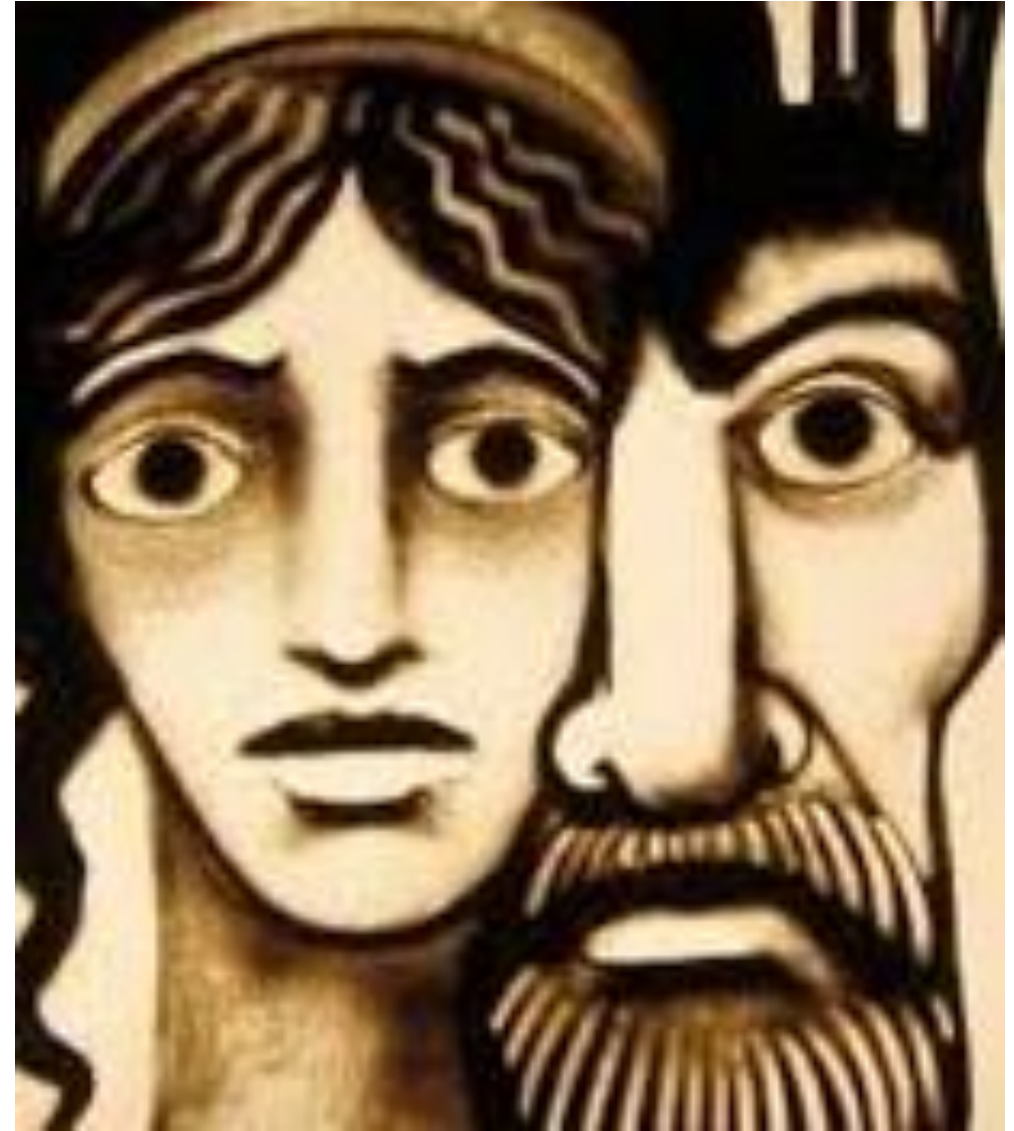
- A folytatás már az Antigonéhoz vezet. Oidipuszt ikerfiai követik a trónon. Az egyezség szerint Polüneikész és Eteoklész felváltva uralkodnak. Ám Eteoklész nem adja át a hatalmat, ezért Polüneikész az argosziak segítségével próbálja meg megszerezni azt. Saját városa ellen támad. A csatát a thébaiak nyerik, a testvérek egymás kezétől esnek el
- Oidipusz sógora, Kreón lesz az új király. Első parancsa: Eteoklészt temessék el méltón, Polüneikészt azonban „sem temetni, sem siratni” nem szabad
- **Az isteni törvény szerint azonban a halottnak meg kell adni a végtisztességet . Ki hogyan viselkedik ebben a helyzetben? – ezt vizsgálja a mű**

Az Antigoné szerkezete

- **Az expozícióban** Antigoné és testvére vitatkozik Kreón döntéséről. Iszméné beletörődne, Antigoné azonban nem tudja elfogadni
- Ez vezet a **bonyodalom**hoz, hiszen porral hinti be Polüneikészt, jelképesen eltemeti tehát , annak ellenére, hogy Kreón halállal fenyegetőzött
- A **kibontakozás**ban kiderül Antigoné tette, s az is, hogy Kreón fiának, Haimónnak a jegyese. Haimón megpróbálja megmenteni szerelmét, az elvakult Kreón azonban nem hallgat az észérvekre. Antigonét sziklasírba záratja némi élelemmel, hogy ne lehessen rokongyilkossággal vádolni
- Rövidesen bekövetkezik a **válság**. Teiresziász, a vak jós jelzi Kreónnak: tragédia készül, az istenek nem fogadják el az áldozatot
- Ekkor Kreón megváltoztatja döntését. Túl későn. Bekövetkezik a **katasztrófa**: öngyilkos lesz Antigoné, Haimón, sőt felesége is. Kreón összeroppan a végén

Konfliktus, mondanivaló

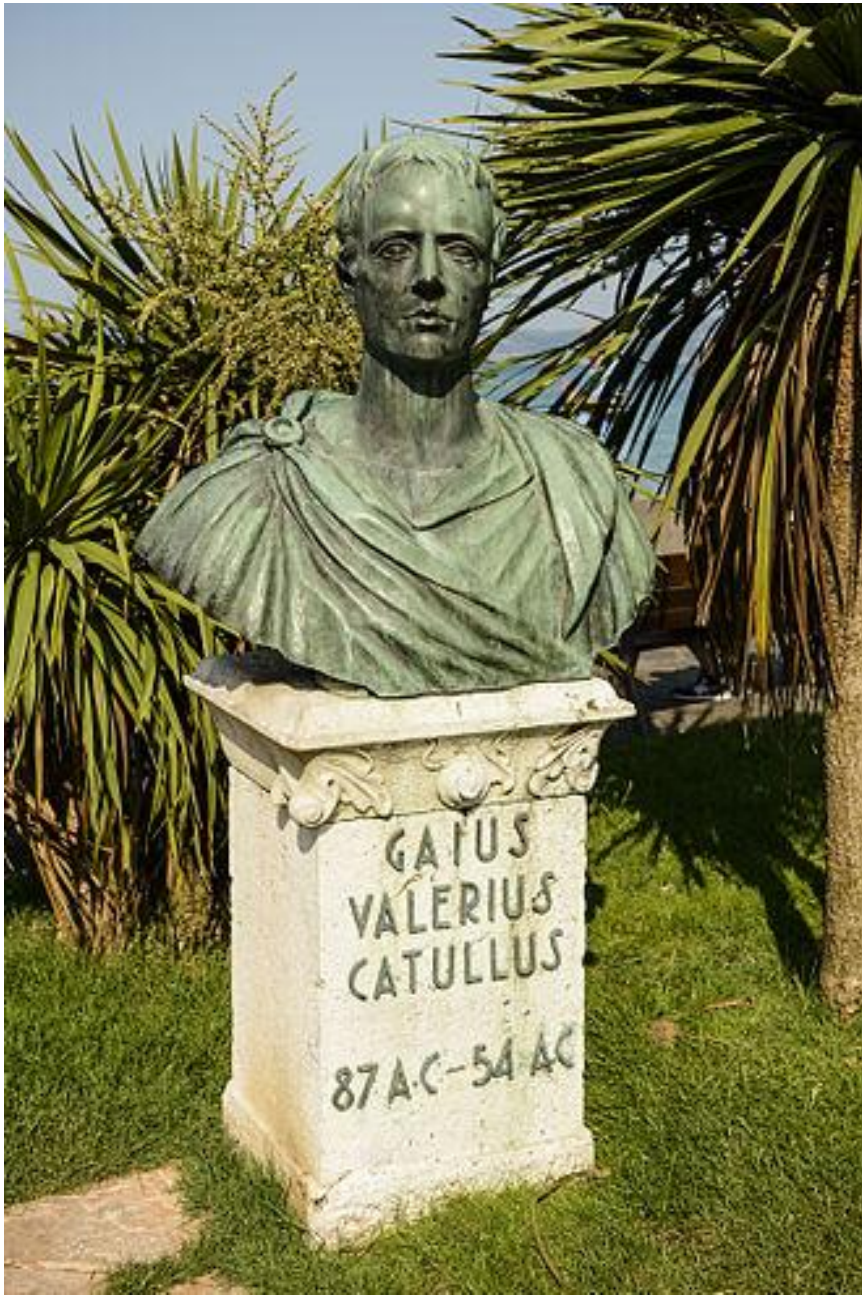
- Az Antigoné konfliktusa az isteni és a zsarnoki törvény összeütközése
- Az előbbit Antigoné képviseli. Tragikus hős ő, aki élete árán is kiáll eszményeiért. Kreón a város érdekeire hivatkozik, de zsarnokká lesz. Haimónnal való vitája bizonyítja, nem az igazság érdekli, csak a saját tekintélye
- Végül az igazság diadalmaskodik. Kreón is belátja, hogy az istenekkel nem szabad dacolni
- Ez a mű legfontosabb üzenete. S ne feledjük: az isteni törvény örök erkölcsi törvény is. Gondoljunk a 301-es parcellára

Római irodalom

- Kulturális téren Róma kevés újdonsággal szolgál. Átveszi, folytatja és átörökíti a görög kultúrát
- A köztársaság virágkorában az irodalom főként közösségi célokat szolgál: a hősi epika és a közösségi óda a legfontosabb
- A legnagyobb művészek a császárkor hajnalán éltek, Augustus korát (Kr. e. 27- Kr. u. 14.) tekintjük a római költészet aranykorának
- A legjelentősebb alkotók: Catullus, Vergilius, Horatius, Ovidius

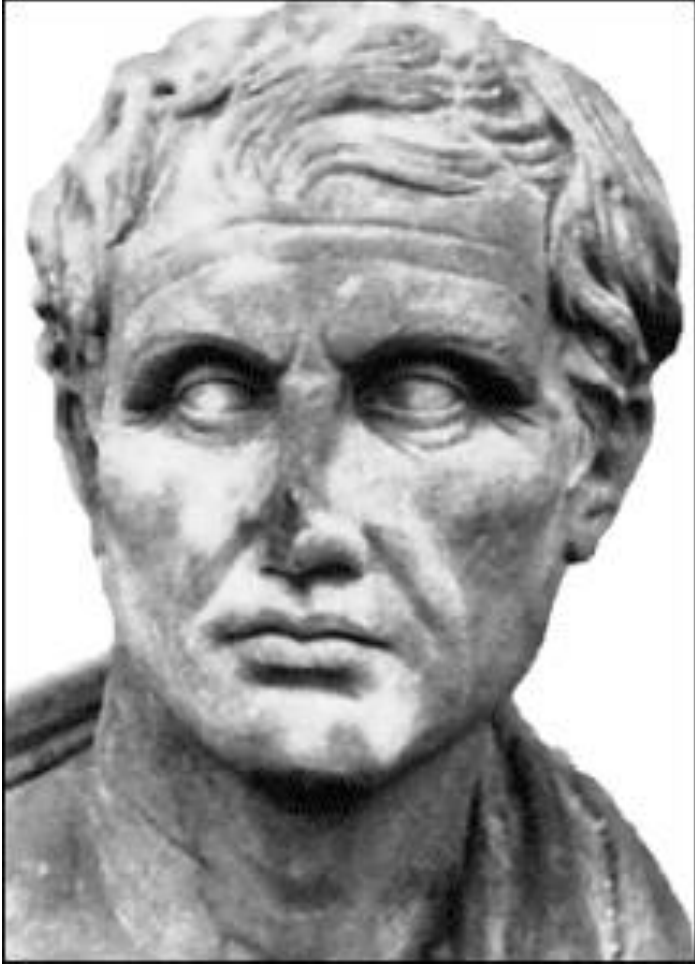

- Catullus a kortársak által **„Új költők”**-nek nevezett csoportosulás legjelentősebb képviselője. Azért hívták őket így, mert elfordultak a közélettől, és lírájukban az egyén problémáit szólaltatták meg
- Akár példaképe, Szapphó, ő is **a szerelem költője volt**. Múzsáját is Szapphóra utalva nevezte el Leszbiának. **A Leszbiához írt versek egyszerre fejezik ki a szerelem örömeit és gyötrelmeit**. Az emberi érzések ellentmondásosságát (ambivalenciáját) szólaltatja meg a **Gyűlölök és szeretek** című epigramma is:

*Gyűlölök és szeretek. Tán kérded, mért teszem én ezt.
Nem tudom, ám érzem, s szerteszakít ez a kín.*

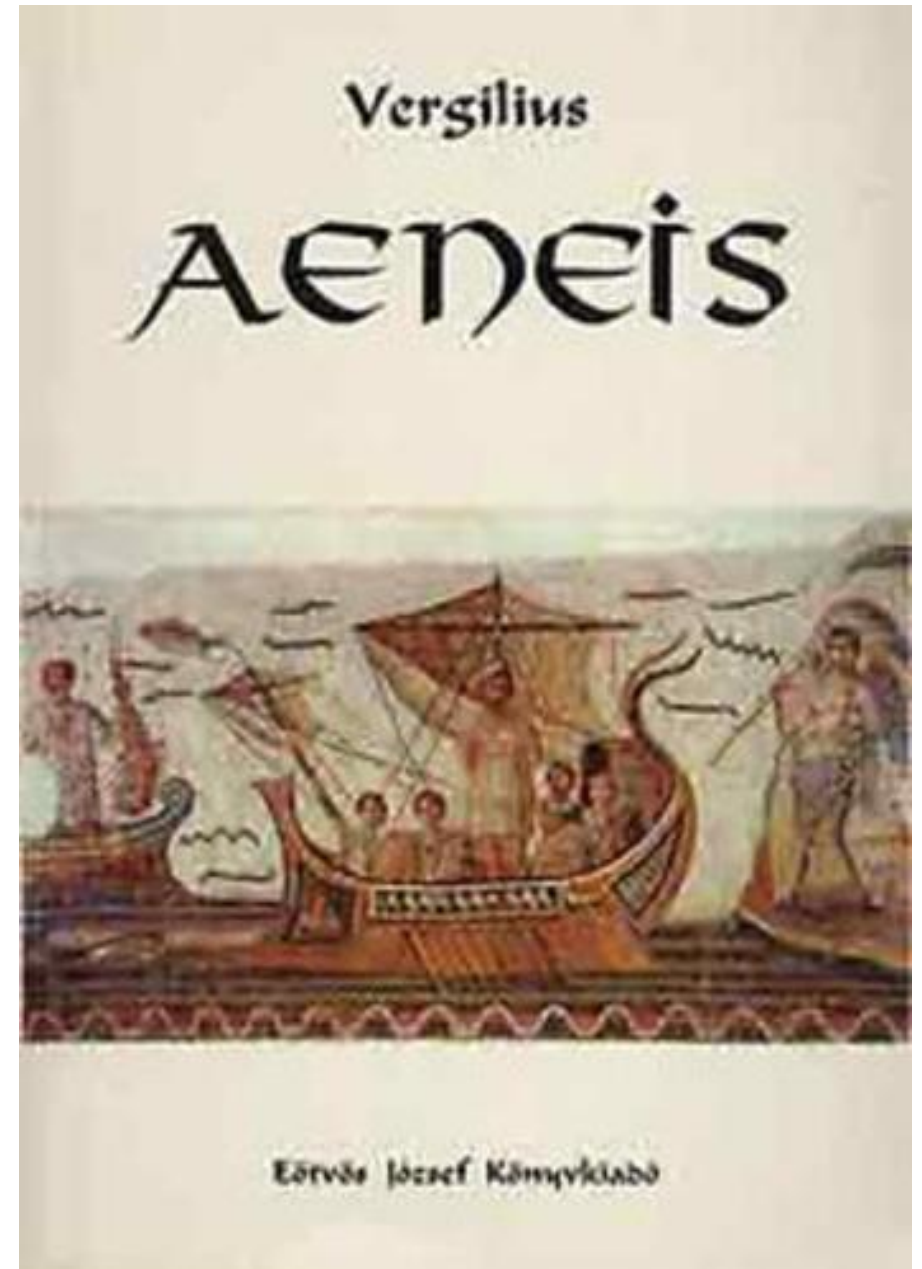
Vergilius

(Kr. e. 70-Kr. e. 19)

- Publius Vergilius Maro észak-itáliai parasztcsaládban született. Cremonában és Rómában taníttatta apja. A polgárháború után apja birtokát kisajátították Augustus katonái számára. Ezt már neves költőként sikerült visszaszereznie
- Első jelentős alkotása az Eclogák, amely 10 hexameterben írt pásztori költeményt tartalmaz. Többnyire párbeszédes formájúak ezek, pásztorok beszélgetnek bennük, de a kor problémáira is utalnak (pl. polgárháború). Radnóti Miklós merített belőlük sokat
- Georgica („paraszti dolgok”) című tankölteményét Augustus megbízására írta, hogy minél több paraszt tanulja meg belőle a szántóföldön és a legelőkön végzendő munkát

- Vergilius főműve az Aeneis című eposz, nem tudta teljesen befejezni
- A mű Róma nemzeti identitását hivatott megalapozni. A trójai királyi család egyik tagja, Aeneias Trója pusztulása után Itáliába megy, ahol megalapítja Rómát
- 12 énekből áll. Az első hat az utazásról szól, és az Odüsszeiára hasonlít, a második hat középpontjában a harc áll, mint az Iliászban
- Az első egység legfontosabb részei:
 - Karthágóban Aeneas elmeséli Dido királynőnek Trója pusztulását.
 - Járnak az Alvilágban is, ahol felvonulnak Róma nagyjai, Augustussal az élen

Horatius

- Quintus Horatius Flaccus (Kr. e. 65. – Róma, Kr. e. 8.) a dél-itáliai Venusiában született, felszabadított rabszolga gyermekeként. Rómában és Athénban tanult, a polgárháborúban Brutus oldalán harcolt ezredesként
- A béke beköszöntével Vergilius közbenjárására Maecenas segít rajta. Előbb Sabinumban, majd a Róma közelében fekvő Tiburban adományoz neki birtokot
- Műfajai:
 - Írt szatírákat, amelyekben korának társadalmi és emberi hibáit állítja pellengérré
 - Epodusai változatos témájúak (polgárháború, szerelem, hazaszeretet...)
 - Episztoláinak egyikében, az Ars poeticában költői elveit fogalmazza meg. Ez az esztétika alapművének számít
 - Legjelentősebb művei carmejei, azaz ódái

Horatius ódái

- Összesen 102 ódát írt. Ő a tanító óda megteremtője, ezért nevezzük ezt horatiusi ódának is, amelynek nálunk Berzsenyi a legnagyobb mestere
- Többségük valamelyik barátjához szól. Mértékletes életre és az örömök bölcs élvezetére biztatja őket
- Főként két szellemi irányzatból táplálkozik: az **epikureizmus**ból és a **sztoicizmus**ból. Az epikureista célja a fájdalommentesség valóra váltása. Eszköze: az élet nyújtotta örömök derűs, mértéktartó élvezete, mert csak így lehet elkerülni a lelki szenvedést. A sztoikus célja a szenvedélymentesség megteremtése. Eszköze: feladatainak maradéktalan elvégzése, mert csak így lehet létrehozni a személyiség független nyugalmát.

Thaliarchushoz, Licinius Murenához

- Horatius ódái három egységből épülnek fel. Az első a **tézis**, amely felveti a mű alapgondolatát. Ezt az **antitézis** követi, egy olyan gondolat, amely ebből következik. A harmadik az **epodus** vagy hozzáéneklés: az antitéziséből levonható magatartásforma részletezése. A versekben váltakozik a leírás és a tanítás
- A Thaliarchushoz című óda első strófája egy téli képpel idézi meg az öregkor gyötrelmeit („roskad a hó alatt és nyög az erdő”). A második versszak az antitézis. Arra szólít fel: vegyük ki részünket az élet örömeiből. A többi ezt részletezi a vidám együttlét szépségeinek megjelenítésével
- A Licinius Murenához nyitánya két magatartásformától óv: a vakmerőségtől és a gyávaságtól. A második versszak a helyes mértéket („arany közép”) szegezi ezzel szembe, a maradék ennek üdvös voltát világítja meg